

17. พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540

พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 คือ กฎหมายที่รับรองสิทธิของประชาชนที่จะรับรู้ รับทราบข้อมูลข่าวสารสาธารณะที่อยู่ในความครอบครอง ควบคุมดูแลของหน่วยงานรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ กฎหมายฉบับนี้เป็นการรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารตามมาตรา 58 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับทราบข้อมูล หรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น เว้นแต่การเปิดเผยข้อมูลนั้นจะกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ ความปลอดภัยของประชาชน หรือส่วนได้เสียอันพึงได้รับความคุ้มครองของบุคคลอื่น ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

เจตนารมณ์ที่สำคัญของ พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 คือ การรับรองสิทธิของประชาชนโดยทั่วไป ในอันที่จะรับรู้ข้อมูลข่าวสารของรัฐ เพื่อที่จะสามารถแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ใช้สิทธิทางการเมืองและปกป้องรักษาผลประโยชน์ของตนได้อย่างถูกต้อง ตลอดจนเข้ามาร่วมตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐ แนวความคิดดังกล่าวมาจากหลักเสรีประชาธิปไตยที่ว่า รัฐหรือรัฐบาล เป็นของประชาชน และเพื่อประชาชน ดังนั้น รัฐบาลจึงต้องโปร่งใส ประชาชนสามารถเข้ามตรวจสอบได้

กฎหมายได้กำหนดหลักการในการเปิดเผย และข้อยกเว้นในการเปิดเผยอย่างชัดเจน รวมทั้งคุ้มครองข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลที่อยู่ในความครอบครอง ควบคุมดูแลของรัฐ หลักการสำคัญของ พ.ร.บ. นี้ ที่ว่า “เปิดเผยเป็นหลัก ปกปิดเป็นข้อยกเว้น” หมายความว่า การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารถือเป็นหลักสำคัญ การจำกัด การไม่เปิดเผยการรับรู้ข้อมูลข่าวสารซึ่งเป็นข้อยกเว้นถือเป็นข้อจำกัดที่จะกระทำได้เมื่อเข้าข้อยกเว้นตามกฎหมาย และต้องมีคำอธิบายเหตุผลที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมว่า เหตุที่ต้องปกปิดหรือไม่เปิดเผย เนื่องจากเหตุผลใด เนื่องจากการจำกัดหรือปกปิดตาม พ.ร.บ. นี้ เป็นการรอนสิทธิพื้นฐานซึ่งมีปรากฏอยู่ใน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 การจำกัดสิทธิจะกระทำได้เมื่อมีเหตุผลที่จำเป็นอย่างยิ่งยวด หรือเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างแท้จริงเท่านั้น

17.1 ข้อมูลข่าวสารของราชการ

ข้อมูลข่าวสารของราชการหมายถึง สิ่งที่สื่อความหมายให้รู้เรื่องราว ข้อเท็จจริง ข้อมูล หรือสิ่งใด ๆ ไม่ว่าสื่อความหมายนั้น จะทำได้โดยสภาพของสิ่งนั้นเองหรือโดยผ่านวิธีการใด ๆ และไม่ว่าจะได้จัดทำไว้ในรูปของเอกสาร แฟ้ม รายงาน หนังสือ แผนผัง แผนที่ ภาพวาด ภาพถ่าย ฟิล์ม การบันทึกภาพหรือเสียง การบันทึกโดยคอมพิวเตอร์ หรือวิธีอื่นใดที่ทำให้สิ่งนั้นบันทึกไว้ปรากฏได้และข้อมูลข่าวสารดังกล่าวข้างต้นอยู่ในความครอบครองหรือควบคุมดูแลของหน่วยงานรัฐ

17.1.1 หน้าที่ของหน่วยงานรัฐตามที่ พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540

กำหนด

หน่วยงานของรัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตาม พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 ดังนี้

1. จัดหาข้อมูลข่าวสาร ที่มีลักษณะเปิดเผยเป็นการทั่วไป ลงพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษา อาทิ โครงสร้างและการจัดองค์กรในการดำเนินงานของหน่วยงานรัฐ สรุปอำนาจหน้าที่ที่สำคัญและวิธีการดำเนินงาน สถานที่ติดต่อเพื่อขอรับข้อมูลข่าวสาร หรือคำแนะนำในการติดต่อกับหน่วยงานของรัฐ กฎ มติ คณะรัฐมนตรี ข้อบังคับ คำสั่ง หนังสือเวียน ระเบียบแบบแผน นโยบาย
2. จัดหาข้อมูลข่าวสารไว้ให้ประชาชนเข้าตรวจดู อาทิ ผลการพิจารณาหรือคำวินิจฉัยที่มีผลโดยตรงต่อเอกชน รวมทั้งความเห็นแย้งและคำสั่งที่เกี่ยวข้องในการพิจารณาและวินิจฉัยดังกล่าว แผนงาน โครงการ และงบประมาณรายจ่ายประจำปีของปีที่กำลังดำเนินการ สัญญาสัมปทาน สัญญาที่มีลักษณะเป็นการผูกขาด ตัดตอนหรือสัญญาร่วมทุนกับเอกชนในการจัดทำบริการสาธารณะ และประกาศการจัดซื้อจัดจ้าง
3. คัดเลือกเอกสารให้ประชาชนศึกษาค้นคว้า อาทิ ข้อมูลข่าวสารที่หน่วยงานของรัฐไม่ประสงค์จะเก็บรักษาไว้ หรือข้อมูลข่าวสารของราชการที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์เมื่อมีอายุครบ 75 ปี หรือข้อมูลข่าวสารที่หน่วยงานไม่เปิดเผยเมื่อมีอายุครบ 20 ปี และให้หน่วยงานรัฐส่งมอบข้อมูลข่าวสารดังกล่าวให้แก่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร หรือหน่วยงานอื่นของรัฐตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา
4. จัดหาข้อมูลอื่นใด นอกจากข้อมูลข่าวสารที่หน่วยงานของรัฐมีหน้าที่ข้างต้น ให้แก่ประชาชนผู้ขอโดยไม่ชักช้า หากข้อมูลข่าวสารดังกล่าวไม่อยู่ในความครอบครอง หรือควบคุมดูแลของหน่วยงานรัฐนั้นๆ หน่วยงานของรัฐจะต้องแนะนำให้ประชาชนผู้ขอให้ติดต่อกับหน่วยงานที่ครอบครองหรือควบคุมดูแลข้อมูลข่าวสารนั้น รวมทั้งให้คำปรึกษาแก่ประชาชนในการติดต่อขอรับข้อมูลข่าวสาร หากหน่วยงานของรัฐมีคำสั่งไม่เปิดเผย จะต้องระบุด้วยว่าเปิดเผยไม่ได้เพราะเป็นข้อมูลประเภทใด และเพราะเหตุใด และบอกถึงสิทธิในการอุทธรณ์และระยะเวลาในการยื่นการอุทธรณ์ นอกจากนี้ ยังมีหน้าที่ให้สำเนา หรือสำเนาที่มีการรับรอง และเปลี่ยนแปลงแก้ไขข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลให้ถูกต้องทันสมัย

17.1.2 ข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลและหน้าที่ของหน่วยงานรัฐต่อข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคล

- ข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคล คือ ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งเฉพาะตัวบุคคล เช่น ฐานะการเงิน ประวัติการศึกษา ประวัติอาชญากรรมหรือประวัติการทำงาน บรรดาที่มีชื่อของผู้นั้นหรือเลขหมาย รหัส หรือสิ่งบอกลักษณะอื่นที่ทำให้ทราบหรือหมายความว่าถึงบุคคลนั้น ๆ และให้หมายความว่าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งเฉพาะตัวของผู้ที่ถึงแก่กรรมแล้วด้วย
- หน่วยงานของรัฐมีหน้าที่ต่อข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลที่อยู่ในความครอบครองหรือควบคุมดูแล โดยการแก้ไขเปลี่ยนแปลงข้อมูลส่วนบุคคลให้ถูกต้องและทันสมัยตามคำขอของเจ้าของข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคล และมีหน้าที่คุ้มครองข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคล จะเปิดเผยข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลโดยไม่ได้รับความยินยอมจากเจ้าของข้อมูลส่วนบุคคลไม่ได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อได้ขอความยินยอมจากเจ้าของข้อมูลส่วนบุคคลแล้วหากการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารเป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ หรือประโยชน์ของบุคคลอื่นที่มีความสำคัญยิ่งกว่าหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐก็อาจใช้ดุลพินิจเปิดเผยข้อมูลดังกล่าวได้

17.1.3 วิธีการเปิดเผยหรือไม่เปิดเผยข้อมูลข่าวสารของราชการ

- เมื่อมีคำขอข้อมูลข่าวสาร เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงานรัฐมีดุลพินิจในการออกคำสั่ง 2 กรณี คือ
 1. เปิดเผยข้อมูลข่าวสาร
 2. ไม่เปิดเผยข้อมูลข่าวสาร
- ในกรณีที่ใช้ดุลพินิจเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร เจ้าหน้าที่ของรัฐอาจเปิดเผยทั้งหมด หรือเพียงบางส่วน และในการเปิดเผยอาจจะกำหนดเงื่อนไขอย่างใดก็ได้ เช่น อาจจะลบหรือตัดทอนหรือทำโดยประการอื่นใดที่ไม่เป็นการเปิดเผยข้อมูลส่วนนั้น หรือ อาจจะวางหลักเกณฑ์หรือเงื่อนไขห้ามเปิดเผยกับบุคคลอื่น หรือห้ามนำไปใช้ประโยชน์ในทางการค้า หรืออาจจะมีการสั่งให้เปิดเผยเป็นการทั่วไป หรือเฉพาะแก่บุคคลใด
- ในกรณีที่ใช้ดุลพินิจไม่เปิดเผย เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องให้เหตุผลอย่างเป็นรูปธรรมด้วยว่า เปิดเผยไม่ได้เพราะเป็นข้อมูลข่าวสารประเภทใดและเพราะเหตุใด และต้องแจ้งให้ผู้ขอข้อมูลทราบด้วยว่าผู้ขอมีสิทธิอุทธรณ์คำสั่งนั้นต่อคณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร ภายใน 15 วัน นับจากวันที่ได้รับแจ้งคำสั่งนั้น และหากเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่แจ้งสิทธิในการอุทธรณ์ให้ระยะเวลาอุทธรณ์นั้นขยายเป็นหนึ่งปีตาม พ.ร.บ. วิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง



เจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ใช้ดุลพินิจเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร จะได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายหรือไม่ เพียงใด

หากเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นข้าราชการระดับ 6 หรือข้าราชการอัยการชั้น 2 ขึ้นไป เปิดเผยข้อมูลข่าวสารโดยสุจริต โดยมีเหตุผลที่สำคัญยิ่งเกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะ ชีวิต ร่างกาย ให้ถือว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ต้องรับผิดชอบทั้งทางแพ่ง อาญาและวินัย แต่ไม่เป็นข้อยกเว้นแก่หน่วยงานของรัฐที่อาจจะต้องรับผิดชอบตามกฎหมาย

มีข้อสังเกตว่า ประชาชนผู้สามารถใช้สิทธิตาม พ.ร.บ. ฉบับนี้ หมายถึงบุคคลธรรมดาผู้มีสัญชาติไทยหรือบุคคลธรรมดาที่ไม่มีสัญชาติไทย แต่มีถิ่นที่อยู่ในประเทศไทยเท่านั้น ไม่รวมถึงนิติบุคคล และบุคคลผู้นั้นไม่จำเป็นต้องมีส่วนได้เสียในข้อมูลข่าวสารที่ตนขอแต่อย่างใด

ข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคล ผู้เป็นเจ้าของข้อมูลข่าวสาร คือ บุคคลที่เป็นเจ้าของข้อมูลข่าวสาร มิใช่หน่วยงานของรัฐ หน่วยงานของรัฐมีหน้าที่ดูแลและให้ความคุ้มครองข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลที่อยู่ในความครอบครองหรือควบคุมดูแลตามกฎหมายเท่านั้น